

Милена Пешић

Институт за политичке студије, Београд

УДК 327:316.7(497.11)(049.32)

О КУЛТУРНОЈ ДИПЛОМАТИЈИ

ВЈЕРА МУЈОВИЋ: КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА У СЛУЖБИ СРБИЈЕ,
ПРВО ИЗДАЊЕ, ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ, БЕОГРАД, 2020

Приказ ове монографије почећемо цитатом извода из њене рецензије, аутора проф. др Јана Мачека, будући да он истовремено упућује на специфичну „инсајдерску” позицију њене ауторке и на целовитост – једну од главних вредности овог научног дела:¹

„Уколико се монодрама Цветајева под називом ‘Повест о Соњечки’, с којом је др Вјера Мујовић успешно репрезентовала нашу отаџбину у свету освојивши највиша признања, условно може сматрати њеним прозором у свет културне дипломатије, онда се монографија под називом ‘Културна дипломатија у служби Србије’ може оценити као њено целовито научно остварење у овој области како са теоријског тако и са емпиријског становишта”.

Др Вјера Мујовић, наша истакнута драмска уметница, глумица Народног позоришта у Београду, годинама је, као организатор и као учесник, ангажована на институционалним и ван-институционалним пројектима из области културе, активно сарађујући с нашом дијаспором и учествујући у бројним активностима у домену јавне дипломатије. Богатство и разноврсност искуства у раду на пољу културе и културне дипломатије пружили су ауторки ове монографије драгоцене увиде које ретко који истраживач има на располагању. Стога и увиде њених истраживања одликује посебна врста целовитости, органске повезаности теорије и емпирије, како на нивоу сваке од обрађиваних тема тако и на нивоу целине предузетог истраживања.

Боравећи због свог глумачког посла у разним крајевима света, Вјера Мујовић је, више него други, могла да посведочи кроз какве је негативне промене неправедно пролазио углед наше земље и нашег народа током ратних година на овим просторима, а и након њих. Стога се, како у уводу истиче, у њој јавила потреба да нека своја сазнања и искуства формулише, систематизује, уреди и уопшти, како би дошла до препорука за себе и друге – колеге, институције, своју домовину. Као продукт њене тридесетогодишње уметничке праксе и десетогодишњег читања и истраживања, настала је ова монографија, чији је основни циљ „идентификовање релевантних параметара за дефинисање културне дипломатије и њеног утицаја на промену имиџа Републике Србије у свету”.² С тим циљем истраживани су

¹ Овај приказ настао је у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије (пројекат број 179009) коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Мујовић, В. (2020) *Културна дипломатија у служби Србије*, Београд: Институт за политичке студије, стр. 331.

културни садржаји који су доминирали у међународној културној сарадњи Републике Србије од 2001. до 2015. године; индивидуални аспект културне дипломатије; улога дијаспоре и значај културног наслеђа у културној дипломатији. Практични смисао предузетог истраживања – прибављање поузданих информација за давање конкретних предлога у изради стратегије културе Републике Србије у домену културне дипломатије, условио је и карактер дискурса монографије и њену структуру.

Монографију чине три целине: уводни, теоријски део, средишњи, емпиријски део и закључак. Уводни део састоји се из следећих поглавља: *Културна дипломатија и државни ресурси за међународну културну сарадњу; Културна политика као фундамент културне дипломатије; Идентификација и имиџ Републике Србије; Културна дипломатија и медијско представљање*. Поставка базичних појмова и њихова теоријска елаборација у овој монографији показују у којој мери је пракса била њено исходиште. Иако делу не мањка подробно теоријско пропитивање тежишних појмова, попут: културне дипломатије, међународних односа, културне политике, имиџа, културног и националног идентитета, брендирања и сл., свака теоријска опсервација завршава неким контекстом праксе, било да је реч о конкретним подацима или општем осврту на случај Србије. Исто се може рећи и за приказ институционалног функционисања сектора културне дипломатије или за опис активности дијаспоре као актера и покровитеља културне дипломатије. Разматрајући културно наслеђе Србије као ресурс културне дипломатије, Вјера Мујовић је, одмах након нужних формалних одређења и класификација културног наслеђа, на примеру једне од најуспешнијих презентација српског културног наслеђа – међународне изложбе копија фресака из српских манастира, под називом „Србија, земља фресака”, Галерије фресака Народног музеја, практично појаснила у чему се састоји успешност и вишеструка национална добит презентовања културног наслеђа Србије. У истом маниру написан је цео уводни део монографије.

Средишњи део монографије садржи три целине, а у свакој од њих реализован је по један од три кључна задатка емпиријског истраживања. Први задатак био је анализа хронологије остваривања културних активности у међународној културној сарадњи Србије у периоду од 2001. до 2015. године. У одабиру истраживачког узорка културних програма користила је Извештај Министарства спољних послова о сарадњи Републике Србије са светом у области културе у периоду од 2001. до 2015. године. Анализом истраживачких података остварила је драгоцене увиде у карактер реализоване међународне културне сарадње, у смислу веће или мање заступљености одређених земаља и дужине трајања сарадње и у смислу трендова раста и опадања интензитета ових активности, као и издвајања најдоминантнијих врста реализованих културних програма.

У разматраном периоду, како ауторка наводи, Република Србија је реализовала укупно 2.843 културне активности с државама на шест континетата, при чему је највећи број ових активности остварен са 74 државе (са Европом – 76,5%, а у знатно мањем обиму са Азијом – 7,4% и Северном Америком – 7%, док је Испод 5% ових активности реализовано са Средњом и Јужном Америком, Африком и Аустралијом). Највећи број активности реализован је с Француском – 198, затим Хрватском – 159, Аустријом – 156, Италијом – 122, Румунијом – 107, Грчком 105 и Руском Федерацијом – 101. Међу 19 земаља с којима је

Република Србија остваривала сарадњу у обиму преко 50%, најдужа сарадња реализована је с Руском Федерацијом – 15 година, затим са Грчком – 14, а након тога следи већи број земаља са остварених 13 година сарадње – Аустрија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, СР Немачка, Словачка, Хрватска, Чешка, Јапан и Канада. Сарадња у трајању од 12 година реализована је с Француском, Пољском и Румунијом, једанаестогодишња са САД, десетогодишња с Португалом и седмогодишња с Црном Гором. Највећи број културних програма у иностранству остварен је 2007. године – 322 или 11,3%; затим следи 2009 – 266 или 9,4%; 2008 – 265 или 9,3%; 2015 – 256 или 9% и 2014. година – 247 или 8,7% програма. Најмањи број активности остварен је 2001 – 39 или 1,4% и 2002. године – 101 или 3,6%. Иако је укупан број културних активности растао и достигао максимум 2007. године, уочава се пад ових активности у периоду од 2008, односно 2009. године, па све до 2013. године, када укупан број активности достиже свој други минимум – 104 или 3,7%.

У истраживању облика културне сарадње Републике Србије са светом у датом периоду ауторка је извршила типологизацију културних програма према адаптираном моделу облика дифузије културе и пројеката у култури Милене Драгићевић Шешић и Бранимира Стојковића. На основу тога, дефинисала је пет група основних облика културних програма, а у оквиру тих група одредила је основне типове и врсте културних активности: изложбе; сценске програме; филмске манифестације; књижевне манифестације и пригодне манифестације у иностранству. Установила је да се укупан број активности у области културе Републике Србије у иностранству повећава у односу на свих пет типова културних делатности (укупан број културних активности Републике Србије повећао се са 2.843 на 3.078). Најзаступљенији облици међународне културне сарадње Републике Србије били су: сценски програми (29,31%), затим следе изложбе (23,26%); филмске манифестације (21,83%) и књижевне манифестације (17,80%), а најмању заступљеност имају пригодне манифестације (7,80%).

Други задатак истраживања био је прикупљање ставова наших и страних дипломата о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије, како би на узорку њихових одговора била извршена дескриптивна анализа манифестних варијабли квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи (као независне варијабле). Зависна варијабла дефинисана је као промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету.

Умешност ауторке у одређивању основних поставки истраживања и одабиру одговарајућих савремених метода анализе најјасније се очитује у дефинисању хипотеза које су емпиријски увиди потврдили, зависних и независних варијабли и њихових индикатора, односно у формулисању питања која су испитаницима постављана.

Питања постављена дипломатама су гравитирала око следећих проблема: улога културе и уметности у дипломатији; расположива буџетска средства и степен њиховог утицаја на реализацију циљева у културној дипломатији; конкретни учинци културне дипломатије наше земље на промену имица Републике Србије и значај домаћих и страних медија у том смислу; учесталост и облици сарадње наше културне дипломатије са домаћим институцијама, организацијама и релевантим министарствима, као и са српском дијаспором; размена искустава са страним колегама и њихове препоруке везане за конкретне напоре у циљу промене имица државе; перцепција страних дипломата о променама имица Србије и

њихова сарадња са истакнутим српским уметницима; начини и инстанце селекције културних програма; врста програмских садржаја која је најбоље промовисала српски идентитет.

Трећи задатак истраживања обухватао је дескриптивну анализу процена наших истакнутих уметника везаних за допринос културних програма промовисању српског идентитета у иностранству и побољшање имиџа Републике Србије. Испитивање је обављено на пригодном узорку од 100 истакнутих уметника различитог профила, на два начина: постављањем питања и утврђивањем степена исказане сагласности с понуђеним тврдњама, на основу статистичких параметара фреквенције и процента. Тврдње које су потврђене високим степеном сагласности у одговорима испитаника чине важан део садржаја закључака које је ауторка извела у завршном делу монографије.

Из тематских скупина питања упућених уметницима, поред оних већ наведених у контексту испитивања дипломата, и везаних за финансирање, медијску пропраћеност, сарадњу са страним дипломатијама, институцијама и дијаспором, као посебно важан издвајамо сегмент питања који се односи на избор културних програма с којима су наши уметници гостовали у иностранству. То су питања везана за вредновање постојеће праксе избора програма, питање о намени програма с којима се гостовало у иностранству и степену њихове пријемчивости за страну публику; питање о томе да ли се при избору програма узимају у обзир специфичности земље пријема; о публици која преферира културне програме; о врсти дела које су наши уметници изводили у иностранству, као и питање личног вредновања доприноса појединих врста културних програма побољшању имиџа Републике Србије у свету. Понуђене тврдње односиле су се на значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије за њен имиџ у свету – важност дефинисања оквира и садржаја међународне културне сарадње; значај стручног кадра дипломатског представништва задуженог за културну дипломатију. Понуђене тврдње односиле су се и на вредновање адекватности ангажовања наших истакнутих уметника у културној дипломатији; на неопходност умрежавања и партнерства као стратегија у српској културној дипломатији и на агилност медијске промоције културе Републике Србије у иностранству као фактора повећања изгледа да се њен имиџ у свету побољша.

На основу резултата истраживања, ауторка је извела следеће закључке: „1) што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету; 2) што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и међународна културна сарадња бити продуктивнија; 3) што је веће учешће истакнутих уметника у културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи; 4) што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати; 5) што се боље презентује културно наслеђе Републике Србије, то ће и слика о Републици Србији бити позитивнија; 6) што се више буде улагало у превозиње капиталних дела српске литературе, то ће и особеност српског идентитета бити препознатљивија; 7) што је боља медијска кампања културе Републике Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имиџа бити већи”. Општи закључак гласи: „што се већи значај придаје културној дипломатији, то ће и имиџ Србије у свету бити бољи”³

3 Мујовић, В. (2020) *Културна дипломатија у служби Србије*, Београд, Институт за политичке студије, стр. 336.

Закључни део монографије доноси и конкретне препоруке ауторке за развој културне дипломатије Србије, усмерене на побољшање имиџа наше земље у свету. Држава, преко својих институција, мора организационо, финансијски и стратешки помоћи развој културне дипломатије, јер је креирање културног идентитета и формулисање особених и иновативних стратегија његове репрезентације у савременим глобалним условима примарна потреба Србије. Медији, а нарочито они у статусу јавног сервиса, морају систематски и с јасним критеријумима деловати у смеру промоције културе, а треба радити на проширењу међународног присуства српских медија, као и на што успешнијој сарадњи са иностраним медијима. Изузетно важни су модели репрезентације у сфери нових медија, па је препорука креирање централне вишејезичне интернет презентације српске културе од стране јавног сервиса, а под надлежношћу републичке владе. Имајући у виду прошлу и савремену релевантност лектората на страним универзитетима у сфери културног деловања, односно промоције српског језика, један од приоритета, по ауторкином мишљењу, свакако је и дефинисање прописа и именовање надлежне институције за ову делатност, ради налажења системских дугорочних решења за формирање мреже наших лектората, одабира најадекватнијих кадрова и начина финансирања. Културни туризам треба развијати у партнерству између туристичких организација и културних институција, и то према утврђеној платформи приоритета – прво треба брендирати Београд и Нови Сад, а потом остатак Србије. Културну баштину Србије треба представити на међународној сцени диверзификованим облицима уметничких пракси, уз ефективну употребу нових медија. Брига о културној баштини на територији Србије треба да подразумева: очување, презентацију и промоцију оног дела наслеђа које припада византијској, романској култури и још старијим културама; очување, презентацију и промоцију српског културног наслеђа, нарочито наше баштине на Косову и Метохији, и очување и представљање српског наслеђа у иностранству – првенствено меморијала и војничких гробља.

С обзиром на то да велики српски уметници својим деловањем могу значајно да допринесу стварању позитивног имиџа Србије у иностранству, ауторка сматра да треба радити на осмишљавању системске подршке изразитим појединцима из сфере уметности и културе, као и на представљању знаменитих личности српске културе и науке, попут Тесле, Миланковића, Пупина, Андрића, Црњанског, Кустурице. Потребно је представљати уметничка дела и програме највишег квалитета, улагати у високу уметност, у капитална дела и пројекте, у превођење дела и програма, а истовремено подржавати и форме које поседују истински уметнички квалитет. Потребно је формулисати и имплементирати јасне и прецизне критеријуме вредновања, инсистирајући на култури квалитета. На основу анализе досадашње културне политике, праксе и теоријских извора, ауторка закључује да је неопходно оформити национално координационо тело при Министарству спољних послова, а у оквиру сектора јавне дипломатије, које би се бавило културном дипломатијом. Координационо тело требало би да има координаторе из сфере спољних послова, културе, медија, дијаспоре, образовања, науке и преводилачког сектора. Ово тело било би задужено за координацију делатности културе и уметности у иностранству; оно би селектирало, усмеравало и дистрибуирало програме дипломатско-конзуларним представништвима, удружењима дијаспоре, културним, уметничким, научним и образовним институцијама; иницирало би

нове пројекте намењене искључиво страној публици и руководило њима; сарађивало би са институцијама државе и културе; организовало би базу података уметника и институција у матици и у иностранству; радило би на јачању сарадње са страним амбасадама у Београду и културним центрима и успостављало контакте са страним агенцијама, промовишући наше културне институције и уметнике. У сарадњи са дипломатама на терену, ово тело требало би да дефинише специфичности појединих земаља и њима намењених програма и организује обележавање одређених јубилеја с предметним државама.